

KS. MARIUSZ WOŹNIAK

CECHY NOWEGO PRZYMIERZA WEDŁUG Hbr 8,10-12

1. Wstęp

Myśl o Nowym Przymierzu obecna jest już w Starym Testamencie, szczególnie w nauczaniu proroków. Wzywali oni do wierności Przymierzu, uświadamiając zarazem Izraelowi jego odejście od Boga i Jego Przymierza. A przecież właśnie przymierze synajskie miało uczynić Izraela narodem prawym i świętym (Iz 5,7; Oz 2,21) oraz zapewnić mu Bożą opiekę. Jedynym warunkiem, jaki miał wypełnić naród wybrany była wierność. Izrael jednak opuścił Jahwe (Oz 1,2-9), zatem i Bóg nie mógł dotrzymać wierności Izraelowi (Iz 5,7-9). Prorocy wciąż jednak wskazywali drogi powrotu do pierwotnej zażyłości z Bogiem, choć zgodnie głosili, że obecny Izrael nie chce się nawrócić do Jahwe¹. Staje się zatem jasne, iż tego nawrócenia nie dokona sam Izrael, który nie jest zdolny o własnych siłach wrócić do Boga. Rodzi się więc myśl o konieczności interwencji samego Jahwe, który umożliwi pełne nawrócenie Izraela. Będzie ono aktem łaski ze strony Boga. Skoro Bóg jest wierny swemu Przymierzu, to On sam dokona odnowy Izraela. Ta cudowna przemiana ludzkiego kontrahenta i możliwość pełnego nawrócenia dostępne będą w darze Nowego Przymierza. W tym to Przymierzu na nowo i głębiej zaistnieje wspólnota Boga z ludźmi. Izrael tęsknił za takim związkiem z Bogiem, w którym byłoby możliwe wypełnianie wszystkich zobowiązań wynikających z Przymierza.

Wielu proroków - Ozeasz, Amos, Izajasz - uważa, że dar Nowego Przymierza ujęty zostanie w ramy Starego, choć odnowionego Przymierza. Nadal więc obowiązywać będzie przymierze synajskie, niemniej zostanie ono odnowione, podobnie jak Izrael.

Inaczej natomiast pojmuje dar Nowego Przymierza Jeremiasz, który zaakcentował bardziej wewnętrzną relację między Bogiem a Jego ludem. Różnica między starym a nowym jest u Jeremiasza o wiele głębsza niż u któregośkolwiek z proroków². Dostrzegł on bowiem niewystarczalność reformy religijnej i nieskuteczność aktualizacji dawnych przepisów. Prorok chce, by Przymierze dotarło do serca każdego Izraelity, by związało go nie groźbami czy sankcjami, ale naturalną, wewnętrzną skłonnością serca³. Według niego Jahwe da swemu ludowi serce, aby mógł Go poznać

---

¹ Por. G. Von Rad, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1986, s. 527.

² Por. tamże, s. 524.

³ Por. L. Stachowiak, *Księga Jeremiasza. Wstęp - Przekład z oryginału - Komentarz*, Poznań 1967, s. 529.

(Jr 24,7). To poznanie umożliwi nawiązanie nowej więzi z Bogiem. Jeremiasz zapowiada, że Jahwe nie tyle przypomni sobie o dawnym Przymierzu, co raczej zawrze z Izraelem całkowicie nowe Przymierze. Zdaniem proroka Stare Przymierze przestało istnieć, a Izrael pozostaje bez Przymierza. Znamienne jest to, że Jeremiasz nie podejmuje żadnych starań, by odbudować układ z Bogiem na starych fundamentach. Zapowiedziane przez niego Nowe Przymierze jest zupełnie inne, oparte na nowych fundamentach, przewyższające dawne Przymierze w tak istotnych aspektach jak poznanie Boga, przebaczenie grzechów, zachowywanie Prawa i nowa więź z Bogiem.

Jeremiasz dwukrotnie wyraźnie mówi o Nowym Przymierzu: 31,31-34 i 32, 37-41. Te dwa teksty są co do treści bardzo podobne, różnią się jedynie terminologią. Na szczególną uwagę zasługuje pierwszy tekst, gdyż jedynie tutaj pada określenie *berit hadaszah* (Nowe Przymierze), niespotykane gdzie indziej w Starym Testamencie. Jeremiasz w tym proroctwie zapowiada, że Bóg zawrze inne Przymierze i odmieni Izraela, przy czym *berit hadaszah* jest nie tylko przypieczętowaniem zmiany losu Izraela, ale przede wszystkim jest ono istotą i źródłem przemiany narodu wybranego⁴. Prorok w swojej zapowiedzi przedstawia istotne cechy przyszłego związku Boga z Izraelem - dotychczas Stare Przymierze wyrażało się w przykazaniach zawartych w Księdze Przymierza, w Nowym Przymierzu Jahwe także nada swe Prawo odnowionemu Izraelowi, lecz wypisze je w sercu człowieka. Prawo to będzie się różniło od dotychczasowego prostotą, ogólną dostępnością i powszechnością, nie chodzi tu jednak o nowe Prawo, lecz o nowy stosunek Izraela do Prawa Bożego⁵. Objawienie Boga nie może się przecież zmienić, zmienić się może jedynie stosunek człowieka i jego odpowiedź na to Objawienie. Bóg obdarzy swego kontrahenta dogłębnym poznanie Jahwe i przebaczeniem grzechów, co w konsekwencji będzie podstawą do nawiązania najściślejszej łączności między Jahwe a Jego ludem⁶.

Interesujący nas fragment został zacytowany i zinterpretowany w Liście do Hebrajczyków. Cytat z Jeremiasza posłużył autorowi tegoż listu w argumentacji, by wykazać, że Nowe Przymierze przewyższa dawne, stare. Koncentryczna struktura Listu do Hebrajczyków⁷ wskazuje na to, iż jego centralna część jest najważniejsza.

⁴ Por. E. Haag, *Das Buch Jeremias*, Leipzig 1972, s. 106.

⁵ Por. L. Stachowiak, *Nowe Przymierze u Jeremiasza*. Ekskurs, w: *Księga Jeremiasza. Wstęp - Przekład z oryginału - Komentarz*, Poznań 1967, s. 530, także: J. Coppens, *La Nouvelle Alliance en Jér.*, 31,31-34, CBQ 25 (63), s. 15.

⁶ Por. L. Stachowiak, *Nowe Przymierze u Jeremiasza*. dz. cyt., s. 530.

⁷ Taką strukturę literacką Listu do Hebrajczyków zaproponował A. Vanhoye w *La structure littéraire de l'épître aux Hébreux*, Paris 1963. Struktura Hbr jest bardzo dokładna, zgodna z wcześniej przyjętym schematem. Podstawą tegoż podziału są tematy zapowiadające poszczególne części wraz z ich partiami. Opierając się na tych tematach całość listu można podzielić na 5 części, oprócz prologu i zakończenia z pozdrowieniami. Wspomniane tematy, umieszczone przed każdą częścią listu, sygnalizują ponadto ilość partii w danej części. I tak, dla części centralnej składającej się z trzech partii, wstępu i epilogu, wskazanie tematu występuje w jednym wyrażeniu przed wstępem. Temat ten powtarzany jest przed rozpoczęciem każdej partii, omawiającej daną część tematu. Dla części II i IV, składających się z dwóch partii, temat jest umieszczony odwrotnie niż jego rozwinięcie. Otóż pierwsza partia obu części jest rozwinięciem drugiej części tematu, natomiast partia druga obu części nie jest poprzedzona tematem, autor mógł bowiem oczekiwać, że czytelnik jeszcze go pamięta. Tak przedstawiająca się struktura tworzy koncentryczną symetrię. Część centralną stanowi

W centrum tej części znajduje się partia mówiąca o starej i nowej liturgii (8,1-9,28), a którą można podzielić na dwa paragrafy:

I. Stary kult (8,1-9,10)

II. Ofiara Chrystusa (9,11-28).

Każdy z tych paragrafów składa się z trzech podpodziałów:

I. A. - Stary kult, ziemski (8,1-6)

B. - Krytyka Starego Przymierza i jego zniesienie (8,7-13)

C. - Stare, bezsilne instytucje kultowe (9,1-10)

II. C«. - Nowe, skuteczne instytucje kultowe (9,11-14)

B«. - Ustanowienie Nowego Przymierza (9,15-23)

A«. - Nowy kult, niebieski (9,24-28)⁸.

Podpodziały środkowe (B i B«) poruszają temat Przymierza⁹. Podpodział 8,7-13 zatytułowany: „krytyka Starego Przymierza i jego zniesienie”, prawie cały złożony jest z długiego cytatu Jr 31,31-34, zapowiadającego Nowe Przymierze¹⁰:

Sam zaś ten podpodział (8,7-13) podzielić można na 4 części:

I. Wprowadzenie. Krytyka pierwszego Przymierza (8,7-8a)

II. Przeciwwstawienie Nowego Przymierza Staremu (8,8b-9)

III. Opis Nowego Przymierza bez wyraźnego przeciwstawienia Staremu (8,10-12)

IV. Komentarz prorocтва. Zapowiedź zniesienia Starego Przymierza (8,13).

Głównym celem Listu do Hebrajczyków jest wykazanie wyższości Nowego Przymierza nad Starym. Autor listu uzasadnia tę tezę tym, iż skończyło się Stare Przymierze (Hbr 8,13), które z natury swojej było jedynie przygotowaniem do Nowego, mającego pełniejsze poznanie Boga i najdoskonalszą ofiarę gładzącą grzechy. Idea ta przenika cały list, a szczególnie wyraźnie ujawnia się w najdłuższym cytacie ze Starego Testamentu, tj. zapowiedzi Jeremiasza o Nowym Przymierzu (Hbr 8,8-12)¹¹. Uchwyceniu tej idei sprzyja dokładne zapoznanie się ze strukturą literacką Listu do Hebrajczyków. Autor listu uzasadnia swoją tezę na różne sposoby, przede wszystkim wyższością kapłaństwa, ofiar i środków uświęcania, które istnieją w Nowym Przymierzu, nad Starym¹². List rozpoczyna się od wspaniałej antytezy, w której autor przeciwstawia pośredników Objawienia Starego Przymierza pośrednikom Objawienia No-

---

część III, która dzieli się na 3 partie. Wokół części centralnej ułożone są części II i IV mające po 2 partie. Te części okala natomiast część I i V, które mają po jednej partii. Ponadto, cały list jest połączeniem wykładu doktrynalnego i części parenetycznej. Układ części doktrynalnej i parenetycznej też jest koncentryczny. Punktem centralnym listu jest środkowa partia (8,1-9,28) trzeciej części. Partia ta wraz z otaczającymi ją partiami (7,1-28 i 10,1-18) stanowi jeden wielki wykład doktrynalny. Wprowadzeniem do tego wykładu i zakończeniem jest pareneta (5,11-6,20 i 10,19-39). A zatem rozdziały 5,11-10,39 stanowią część środkową listu. Tę część otacza podwójny krąg - wykład doktrynalny (4,15-5,10 i 11,1-40) i pareneta (3,1-4,14 i 12,1-13). Całość ta poprzedzona jest doktryną (1,5-2,18), a kończy się częścią parenetyczną (12,14-13,19).

⁸ Por. A. Vanhoye, *La Nuova Alleanza nel Nuovo Testamento*, Roma 1988, s. 90.

⁹ Por. tamże, s. 92.

¹⁰ Por. tamże, s. 98.

¹¹ Por. S. Łach, *List do Hebrajczyków. Wstęp - Przekład z oryginału - Komentarz. Ekskursy*, Poznań 1959, s. 86.

¹² Por. M. Filipiak, *Przymierze w Piśmie Świętym*, RBL 25 (1972), s. 154.

wego Przymierza (Hbr 1,1-3)¹³. W obu Przymierzach Bóg przemawia do ludzi, w pierwszym - przez proroków, w Nowym - przez swojego Syna. Następnie autor Hbr wykazuje na podstawie Pisma Świętego większą godność Mesjasza niż aniołów. Było to konieczne, gdyż Żydzi otaczali aniołów wielką czcią uważając, iż uczestniczyli oni w zawarciu Przymierza pod Synajem¹⁴. Skoro Chrystus ma większą godność od aniołów, to tym bardziej od Mojżesza (Hbr 3,1-6)¹⁵. Ze Starym Przymierzem ściśle łączy się instytucja kapłanów z pokolenia Lewiego, dlatego też ukazując wyższość Nowego Przymierza należało przedstawić relację starotestamentalnego kapłaństwa do kapłaństwa Chrystusa (Hbr 7,18-28)¹⁶. Wyższość Nowego Przymierza nad Starym została także ukazana w porównaniu ofiar obu Przymierzy: miejsce i częstotliwość ich składania, skuteczność starych ofiar i ofiary Chrystusa¹⁷. Autor Hbr porównuje także ze sobą liturgię obu Przymierzy oraz ich skuteczność w uświęcaniu człowieka. I znów porównanie to wypada na korzyść Nowego Przymierza zawartego przez Chrystusa¹⁸.

A zatem ideą Listu do Hebrajczyków jest ukazanie i dowiedzenie, że Nowe Przymierze jest doskonalsze i lepsze od Starego, gdyż ma jedynie godnego Pośrednika, stojącego wyżej od aniołów i Mojżesza, ma jedną, ale skuteczną ofiarę (jedyna ofiara Chrystusa), kapłaństwo Chrystusa przewyższa godnością kapłaństwo lewickie a liturgia nowego związku Boga z człowiekiem przenika w głąb ludzkiej egzystencji¹⁹.

Autor listu nie poprzestaje jednak na uzasadnieniu wyższości Nowego Przymierza, lecz podaje także istotne jego cechy cytując Jeremiaszowe prorocstwo o Nowym Przymierzu (Hbr 8,7-13). Cechy te zapowiedziane już przez Jeremiasza (Jr 31, 31-34) stanowią o nowości i wyższości nowej więzi z Bogiem.

2. Egzegeza Hbr 8,10-12

Cechy Nowego Przymierza autor Listu do Hebrajczyków prezentuje następująco:

*8 10 Lecz takie przymierze, które zawrę z domem Izraela
po tych dniach, mówi Pan.*

Dam prawo moje w ich myśli

I na ich sercach wypiszę je,

I będę im Bogiem

A oni będą moim ludem.

11 I nie będą nauczać swego rodaka

I swego brata, mówiąc: poznaj Pana,

Bo wszyscy będą Mnie znać

Od małego aż do wielkiego.

¹³ Por. S. Łach, *List do Hebrajczyków*, dz. cyt., s. 83.

¹⁴ Por. tamże, s. 84.

¹⁵ Zob. M. Filipiak, *Przymierze w Piśmie Świętym*, art. cyt., s. 155.

¹⁶ Zob. S. Łach, *List do Hebrajczyków*, dz. cyt., s. 85.

¹⁷ Zob. J. Szłaga, *Nowe w Przymierzu Chrystusowym. Przyczynek do eklezjologii „Listu do Hebrajczyków”*, w: J. Szłaga (red.), *Kościół w świetle Biblii*, Lublin 1984, s.152-156.

¹⁸ Zob. S. Łach, *List do Hebrajczyków*, dz. cyt., s. 87; także: J. Szłaga, *Nowe w Przymierzu Chrystusowym*, art. cyt., s. 156-157.

¹⁹ Por. J. Szłaga, *Nowe w Przymierzu Chrystusowym*, art. cyt., s. 159.

12 *Bo ulituję się nad ich nieprawością
I nie będę wspominał ich grzechów.*

Wiersze 10-12 wyjaśniają, na czym ma polegać nowość przyszłego Przymierza. Wskazuje na to użycie przez autora Hbr w w.10 partykuły *hoti*, która ma znaczenie wyjaśniające (i, mianowicie, bo). Natomiast zastosowana tu aliteracja ma za zadanie podkreślić fakt Przymierza i jego zawarcie.

Pierwszą cechą Nowego Przymierza, w myśl proroctwa Jeremiasza, jest wpisanie Prawa w serca nowych kontrahentów. Autor Hbr na oznaczenie tej czynności używa imiesłowu czasu terażniejszego niedokonanego, strony czynnej od *didomi* - dać coś, podarować, umieścić. TM ma w tym miejscu czasownik *natan*, który nie zawsze znaczy dać, ale też położyć. Septuaginta użyła jednak czasownika dać, aby zaakcentować aspekt daru. Izraelici podkreślali fakt, iż Prawo jest boskim darem, dlatego też trzeba wypuklić ten aspekt w Nowym Przymierzu²⁰. Proroctwo mówi zatem, iż Bóg w Nowym Przymierzu da swoje prawa²¹. Kodeks Watykański i Synajski mają konstrukcję *didous doso*. Autor listu wybrał jednak lekcję bez *doso*, można więc połączyć *didos* z *diathesomai*, a wówczas zdanie brzmiałoby: zawrę przymierze, dając moje prawa, wpiszę je im do umysłów i do serc. Niemniej zdanie to częściej tłumaczy się: dam moje prawa do ich myśli, i na ich sercach je wypiszę. Wynika z tego, że Bóg da swoje prawa wszczepiając je w umysły i wpisując je do serc²². Na uwagę zasługuje także fakt, że tekst hebrajski na określenie Prawa używa liczby pojedynczej z sufiksem (*torati* - Prawo moje), zaś List do Hebrajczyków i Septuaginta liczby mnogiej (*nomous mou* - prawa moje). Użycie liczby mnogiej pozwoli autorowi Hbr zrobić różnicowanie między prawami Bożymi wpisanymi w serca a Prawem Izraelitów. Rzeczownik *nomos* kojarzył się z Prawem Mojżeszowym i przymierzem synajskim. W Hbr 7,18-19 autor Listu stwierdza, iż stare Prawo przestało obowiązywać, dlatego musi teraz użyć liczby mnogiej (prawa), by podkreślić, że chodzi tu o wolę Bożą, a nie o Torę²³. W Nowym Przymierzu Prawo będzie wpisane w myśli i serca ludzi. Ta myśl jest o tyle wyjątkowa, gdyż dla Izraelity umysł i serce nie były czymś paralelnym. TM używa dwóch pojęć: *qerew* - wewnątrz, wnętrzości i *lew* - serce. W tym tekście LXX oddała *kerew* przez *dianoia* - umysł, myśl (jedyny raz), choć zazwyczaj *dianoia* jest tłumaczeniem hebrajskiego *lew*. Dla Semitów serce nie ogranicza się tylko do życia uczuciowego, ale obejmuje całą sferę poznawczą i wólitwną. W Starym Przymierzu Prawo było spisane na kamiennych tablicach, a Izraelici nosili to Prawo bardzo blisko serca i umysłu, by wciąż je sobie przypominać (tzw. filakterie). Zaś w Nowym Przymierzu Bóg wpisze swe prawa w serca i umysły, czyniąc te prawa skutecznymi. Ludzie już nie będą nosić praw Bożych blisko serc i myśli, ale w samym środku serc i myśli. Wpisanie prawa w serce człowieka i dogłębna przemiana ludzkiego kontrahenta nie jest rezultatem działalności człowieka, lecz dziełem samego Boga. Użycie czasownika *grafo* (wyskrobać, wydrapać znaki, pisać, wpisać, napisać) przywodzi na myśl spisanie Tory na tablicach kamiennych, czyli mamy tu do czynienia z przeciwstawieniem Nowego Przymierza Staremu²⁴.

²⁰ Por. A. Vanhoye, *La Nuova Alleanza nel Nuovo Testamento*, dz. cyt., s. 17.

²¹ W kontekście prawniczym *natan* oznacza też ogłosić.

²² Por. J. Szlaga, *Nowość Przymierza Chrystusowego według Listu do Hebrajczyków*, Lublin 1979, s. 47.

²³ Por. tamże, s. 47-48.

²⁴ Por. A. Vanhoye, *La Nuova Alleanza nel Nuovo Testamento*, dz. cyt., s. 18.

Wiersz 10 podaje także tradycyjną formułę Przymierza - i będę im Bogiem, a oni będą Mi ludem (*kai esomai autois eis theon kai autoi esontai moi eis laon*). Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż formuła ta nie jest wyrażona w czasie teraźniejszym: ja jestem, ale w czasie przyszłym: ja będę. A zatem formuła ta wyraża Bożą obietnicę przyszłej szczególnej więzi z człowiekiem. W niektórych kontekstach wspomniana Boża obietnica wydaje się możliwa do natychmiastowego spełnienia. Jednak Izraelici nie potrafili uczynić z niej rzeczywistości aktualnej. Stąd formuła Przymierza stawała się coraz bardziej przepowiednią eschatologiczną²⁵. Wyraża ona wzajemne relacje Boga i Jego ludu, które zrealizują się w Nowym Przymierzu. W NT (np. 2Kor 6,16) formuła ta wyrażona jest w czasie teraźniejszym, co oznacza, że obietnica wspólnoty z Bogiem zaktualizowała się we wspólnocie chrześcijańskiej. Ap 21,3 mówi o realizacji tej obietnicy w przyszłym, nowym Jeruzalem. Wspomniana formuła Przymierza wprowadza drugą cechę Nowego Przymierza - nową więź Boga z człowiekiem.

Autor Hbr w w. 11 podaje trzecią cechę przymierza Chrystusowego - nowa, dogłębna znajomość Boga. Z rzeczywistą wspólnotą między Bogiem a człowiekiem łączy się powszechna znajomość Boga. Nikt już nie będzie nauczał o Bogu (*ou me didadzosin*). Zamieszczona w tekście śmiała ekskluzja wskazuje na najgłębszy sens poznania Boga. Zawarta jest tu silna negacja: *ou me* + tryb łączący. Zdanie to jest zbudowane koncentrycznie; czasownik początkowy zostaje wyjaśniony na końcu, a dwa paralelne wyrażenia umieszczone pośrodku²⁶. Przedmiotem uczenia miałyby być wiedza o Bogu, jednak okaże się ona zbyt cenna. Nauczanie o Bogu zostanie zastąpione zjednoczeniem z Bogiem. W Biblii znać kogoś oznacza wejść z kimś w osobiste relacje, nie chodzi więc o wiedzę teoretyczną, lecz praktyczną²⁷. Głównym problemem Izraelity było prawdziwe poznanie Boga, czyli wejście w autentyczny związek z Bogiem. Cały wysiłek proroków skupił się właśnie na doprowadzeniu Izraelitów do znajomości Jahwe (w sensie egzystencjalnym). Nie chodziło także o teoretyczne nauczanie, ale o refleksję nad życiem i nad wezwaniem do nawrócenia. Prorocy wciąż powtarzają, że Izrael nie zna Jahwe. Tak było w Starym Przymierzu. Nowe Przymierze przyniesie całkowitą zmianę sytuacji. Zamiast niewiernego Izraela kontrahentem Boga będzie nowy lud, który nie będzie już pouczany w intymnej relacji z Bogiem (wszyscy będą znać Boga)²⁸.

Wiersz 12 to prezentacja czwartej cechy Nowego Przymierza - skutecznego przebaczenia grzechów. TM używa tu czasownika *salah* - przebaczyć, podczas gdy LXX zamiast czasownika wstawia przymiotnik *hileos* z *esomai* (*hileos* - łaskawy, życzliwy, miłosierny, sprzyjający, gotowy przebaczyć). Przymiotnik ten użyty jest w NT dwa razy: Hbr 8,12 i Mt 16,22. *Hoti* jest tu spójnikiem przyczynowym, który uzasadnia to wszystko, co zostało wcześniej opisane jako istotne cechy Nowego Przymierza (wpisanie Prawa w serce człowieka, prawdziwa wspólnota z Bogiem i stan powszechnej znajomości Boga). To wszystko będzie możliwe dzięki przebaczeniu grzechów. Bóg będzie litościwy i puści w niepamięć grzechy ludu²⁹. W tekście mamy do czynienia

²⁵ Por. tamże, s. 18-19.

²⁶ Por. tamże, s. 19.

²⁷ Por. J. Szlaga, *Nowość Przymierza Chrystusowego według Listu do Hebrajczyków*, dz. cyt., s. 49.

²⁸ Por. A. Vanhoye, *La Nuova Alleanza nel Nuovo Testamento*, dz. cyt., s. 20.

²⁹ Por. tamże, s. 21.

z paralelizmem synonimicznym: *adikia* - krzywda, przestępstwo, niesprawiedliwość, każdy zły czyn (także *adikema* - występki, świadomy i dobrowolny zły czyn) oraz *hamartia* - błąd, przewinienie, wina, grzech. Chodzi więc o wszelki rodzaj grzechu czy przewinienia względem Boga. Od momentu zaistnienia Nowego Przymierza żadna nieprawość ani żaden grzech nie będą przeszkodą w utrzymywaniu prawdziwej więzi z Bogiem. W tekście nie ma mowy o sposobie odpuszczenia grzechów, użyta jest jedynie emfaticzna negacja: *ou me mnesto* - nie będę pamiętał, która może być pośrednim sposobem wyrażenia przebaczenia. Jednak w całym Liście do Hebrajczyków autor wykazuje, iż przebaczenie dokonało się na mocy ofiary Chrystusa³⁰. I tu także budowa wiersza jest koncentryczna - na początku i na końcu frazy mamy wypowiedź o miłosierdziu Boga i Jego łaskawości, natomiast w środku zamieszczona jest wypowiedź o nieprawościach i grzechach ludu³¹.

Podsumowując powyższe rozważania wysuwamy wniosek, iż ww.10-12 prezentują Nowe Przymierze od strony pozytywnej. Autor Hbr w myśl proroka Jeremiasza mówi o czterech istotnych cechach przymierza Chrystusowego jakimi są: wpisanie w umysły i serca ludzi Prawa Bożego, nawiązanie wzajemnych, intymnych relacji z Bogiem i powszechna znajomość Boga. To wszystko jest możliwe dzięki ofierze Chrystusa, poprzez którą Bóg odpuszcza grzechy i zapomina o nieprawościach. Te wewnętrzne elementy Chrystusowego Przymierza stanowią o jego nowości i oryginalności.

3. Teologiczne wnioski

A. Prawo wpisane w serce człowieka

Pozytywny opis Nowego Przymierza rozpoczyna się od zagadnienia Prawa. W odróżnieniu od Starego Przymierza, w którym Prawo wyryte było na kamiennych tablicach, Prawo Nowego Przymierza wpisane zostało w myśli i na sercu człowieka: dam Prawo moje w ich myśli i na ich sercach wypiszę je ... (Hbr 8,10). A zatem będzie to Przymierze duchowe, wewnętrzne. Nakazy Boga będą pochodzić z wewnątrz, a nie z zewnątrz, co spowoduje, iż będą one wypełniane dobrowolnie³², bez żadnego sprzeciwu. Ludzie będą posłuszni Bogu z miłości, a nie ze strachu przed karą³³.

Nie można właściwie zrozumieć relacji między starym a nowym Prawem bez odniesienia do idei Przymierza, gdyż Prawo pozostaje w ścisłym związku z Przymierzem. Bóg zawierając na Synaju Przymierze z Izraelem stawia zarazem warunki: Izrael ma słuchać Jego głosu i wypełniać zobowiązania wynikające z tego przymierza. Jeśli lud okaże się niewierny, czeka go kara (Wj 23,21; Kpł 26,14-45; Pp 28, 15-68). Zatem Przymierze niesie ze sobą konieczność zobowiązania się do przestrzegania Prawa Bożego (Wj 19,7n; 24,7; por. Joz 24,21-24; Kpł 23,3). Prawo Starego Przymierza, choć wydaje się bardzo twarde, to w rzeczywistości jest ono łaską, gdyż ma na celu wprowadzić naród wybrany we wspólnotę z Bogiem³⁴. Dotyczy to

---

³⁰ Por. tamże.

³¹ Por. A. Vanhoye, *La structure littéraire de l'épître aux Hébreux*, dz. cyt., s. 143-144.

³² Por. L. Stachowiak, *Nowe Przymierze u Jeremiasza*, dz. cyt., s. 530.

³³ Por. tamże, s. 128; także: S. Łach, *List do Hebrajczyków*, dz. cyt., s. 210.

³⁴ Por. P. Grelot, *Prawo*, w: *Słownik Teologii Biblijnej*, (red. X. Léon-Dufour), Poznań 1990, s. 771.

przede wszystkim Dekalogu, który został wyryty na kamiennych tablicach, przechowywanych w Arce Przymierza³⁵. W Nowym Przymierzu Bóg wypisuje (*epigrafo*) swe Prawo w sercach ludzi (*epi kardias*) i daje je w ich myśli (*ten dianoiar*). Prawo staje się teraz czymś wewnętrznym³⁶, czymś nieodłącznym od człowieka. Mając Prawo w sercu i myślach człowiek jest zdolny do wypełniania go. Co więcej, chce dobrowolnie, niejako z własnej inicjatywy zachowywać nakazy wynikające z Przymierza. Na tej dobrowolności, jako konsekwencji wpisania w serce Prawa Bożego, opierać się będzie trwałość i niezmienność Nowego Przymierza³⁷. Bóg daje swoje Prawo do wnętrza człowieka, gdyż poprzedni sposób przekazania swej woli okazał się nieskuteczny. Stare Prawo zostało usunięte ze względu na swą słabość i nieskuteczność. Nie dawało ono niczemu pełnej doskonałości, niemniej wprowadzało lepszą nadzieję, poprzez którą człowiek może zbliżyć się do Boga (por. Hbr 7,12.18n). Tu stanowisko autora Hbr jest zbliżone do koncepcji św. Pawła (Rz 7), nie powtarza jednak argumentacji Apostoła za nieskutecznością Prawa. Prawo samo w sobie nie było złe, lecz właśnie nieskuteczne. Owa nieskuteczność wynikała z niewłaściwego rozumienia starego Prawa. Otóż, gdy jest ono pojmowane w kontekście Przymierza, wówczas wyraża zbawcze działanie Boga. W takim ujęciu można stwierdzić, że Prawo Nowego Przymierza jest kontynuacją Starego, choć rzeczywiście je przewyższa. Natomiast gdy oderwie się Prawo od Przymierza, to przeciwstawia się je idei zbawczej obecności Boga w życiu Izraela. Ze zbawczego daru, który miał dawać życie, zmienia się w uciążliwe, sztywne zasady postępowania. Wówczas Prawo staje się wszystkim, a idea wspólnoty z Bogiem schodzi na plan dalszy. Tak pojęte Prawo sprowadza grzech, zamiast przed nim strzec³⁸.

W odniesieniu do takiej wizji Prawa Nowe Przymierze jawi się jako zniesienie uciążliwego brzemienia, gdyż w Nowym Przymierzu nie będzie można tych dwóch rzeczywistości (Prawa i Przymierza) od siebie oddzielić. Zrozumiałe jest zatem, że w Nowym Przymierzu nie zmienia się Prawo, ale stosunek człowieka do tegoż Prawa³⁹. Samo Prawo nie może być zmienione, gdyż Bóg nie cofa swego Objawienia. Zmienił się materiał, na którym to Prawo zostało zapisane. Stare było spisane na kamiennych, nieczułych tablicach, nowe zaś na czułych sercach. Gdy wola Boża jest złożona we wnętrzu człowieka, to znika problem posłuszeństwa, ponieważ wtedy człowiek z własnej chęci jest wierny Nowemu Przymierzu. Bóg nie odwrócił się od Starego Przymierza, lecz od ludzi, którzy okazali się niewierni. Wskazuje na to Hbr 8,7, gdzie Bóg gani nie Przymierze, a ludzi (zaimek *autous*), którzy źle zrozumieli Prawo, odrywając je od Przymierza⁴⁰. Podobny sens ma Hbr 8,9 - Izraelici złamali

³⁵ Por. F. J. Schierse, *Der Brief an die Hebräer*, Leipzig 1967, s. 73.

³⁶ Por. E. Haag, *Das Buch Jeremia*, dz. cyt., s. 108.

³⁷ Por. S. Łach, *List do Hebrajczyków*, dz. cyt., s. 210.

³⁸ Por. J. Szlaga, *Nowość Przymierza Chrystusowego według Listu do Hebrajczyków*, dz. cyt., s. 42.

³⁹ Przemiana człowieka jako kontrahenta Przymierza polegać będzie na przemianie serca ludzkiego, choć Jeremiasz w swoim proroctwie nie podejmuje bezpośrednio tematu oczyszczenia czy odnowy serc. Człowiek po odnowieniu serca będzie zdolny przyjąć Nowe Przymierze. To serce stanie się „nową tablicą” prawa, a zatem Prawo to będzie czymś nieodłącznym odnowionego kontrahenta. Por. J. Coppens, *La Nouvelle Alliance en Jér 31,31-34*, CBQ 25 (1963), s. 17. Temat przemiany serca podejmuje wprost prorok Ezechiel.

⁴⁰ Por. J. Szlaga, *Nowość Przymierza Chrystusowego według Listu do Hebrajczyków*, dz. cyt., s. 43.

przymierze synajskie, konsekwencją zaś tego jest fakt, iż Bóg opuścił ich, a nie Przymierze (*emelesa auton*). Jednak by zmienić stosunek człowieka do Prawa i Przymierza, konieczne jest zawarcie zupełnie innego, nowego związku między Bogiem a ludzkim kontrahentem. Tak więc postulat wewnętrznego Prawa i dobrowolnego jego wypełniania zakłada zawarcie nowego jakościowo Przymierza, a nie tylko odnowionego przymierza synajskiego.

B. Nowa wspólnota z Bogiem

Autor Listu do Hebrajczyków, prezentując cechy Nowego Przymierza przy pomocy prorocstwa Jeremiasza, mówi o wspólnocie między Bogiem a człowiekiem. Nowe Przymierze realizuje ostatecznie to, co nie udało się w Starym, a co wyraża formuła: Ja będę waszym Bogiem, a wy będziecie moim ludem. Celem każdego przymierza było przede wszystkim nawiązanie wzajemnych relacji pomiędzy obu partnerami. Wspólnota między nimi zmienia ich dotychczasowe życie. Nowe Przymierze zawarte przez Chrystusa wyznacza zupełnie nowe zasady wzajemnych relacji. Bóg na nowy sposób jest obecny w swoim ludzie, bo jest obecny w nim rzeczywiście, a przez dar Ducha Świętego ludzie zostali wciągnięci w dialog Ojca z Synem⁴¹.

Już Stare Przymierze miało na celu stworzenie wspólnoty Boga z człowiekiem. Bóg zawierając Przymierze z Izraelem czyni z niego swoją szczególną własność, bierze na siebie odpowiedzialność za jego istnienie i dba o jego sprawy (Wj 19,5; 23,22). Na mocy Przymierza Jahwe obdarza swój lud zbawczymi darami, które umacniają tę więź. Ponadto, Prawo Starego Przymierza, a dokładniej jego przestrzeganie, miało być gwarantem tej więzi, pogłębiając ją zarazem⁴². Jednakże okazało się, że więź między Bogiem a człowiekiem wynikająca ze Starego Przymierza nie jest doskonała, gdyż Izraelici wciąż okazywali się niewierni temu Przymierz. Coraz częściej zapominali, iż Przymierze jest podstawą żywej więzi z Bogiem, sprowadzali je raczej do wymiaru jurydycznego lub kultycznego. Dopiero prorocy zaczęli zwalczać ów legalizm oraz nawoływać do odnowy wspólnoty obu kontrahentów Przymierza. Głosili oni, iż wspólnota ta jest zależna od posłuszeństwa Prawu i od postawy wierności Przymierz. Niemniej apel proroków o żywą wewnętrzną więź z Jahwe okazał się nieskuteczny.

Ta prawdziwa więź zrealizowała się natomiast w Nowym Przymierz. Nie będzie ona już zależna od posłuszeństwa człowieka, lecz wyłącznie od miłości Bożej⁴³. Realizacja ideału Starego Przymierza została stwierdzona tradycyjną formułą: Ja będę ich Bogiem, a oni będą moim ludem (Hbr 8,10). Formuła ta już w Starym Testamencie wskazywała na wewnętrzny i personalistyczny charakter relacji partnerów tego szczególnego układu, ale z winy Izraelitów starotestamentowy ideał wspólnoty z Bogiem nigdy nie został w pełni zrealizowany. Prawdziwa wspólnota zaistniała dopiero w Nowym Przymierz, które z własnej inicjatywy zawarł Bóg⁴⁴. Ta wewnętrzna więź będzie przejawiać się w tym, że Jahwe będzie Bogiem swego ludu, natomiast lud będzie mówił o Jahwe jako swoim Bogu. Wzajemna więź Boga z ludem, która miała

⁴¹ Por. J.K. Nagórny, *Teologiczna interpretacja moralności Nowego Przymierza*, Lublin 1989, s. 156.

⁴² Por. *Wspólnota*, w: *Słownik Teologii Biblijnej*, dz. cyt., s. 104.

⁴³ Por. W. Barclay, *List do Hebrajczyków*, Warszawa 1983, s. 128.

⁴⁴ Por. S. Łach, *List do Hebrajczyków*, dz. cyt., s. 210.

gwarantować trwałość Starego Przymierza, okazała się nie zrealizowanym postulatem. Bóg jednak nie rezygnuje ze swoich planów, nadal chce być ze swym narodem. To przez niewierność Izraela starotestamentalna wspólnota z Jahwe nie mogła się urzeczywistnić. W Nowym Przymierzu Prawo wpisane do serc, pełne poznanie Boga i przebaczenie grzechów sprawia, iż zrealizuje się jedność Boga i ludu⁴⁵. Nowa więź między obu kontrahentami Przymierza spowoduje, iż polecenia i nakazy Jahwe nie spotkają się już z oporem i zastrzeżeniem ze strony ludzi⁴⁶. Ta szczególna więź z Bogiem w Nowym Przymierzu zostaje pogłębiona przez uwewnętrznienie relacji. Wiąże się ona bezpośrednio z nowym stosunkiem człowieka względem Prawa Bożego, które będzie dane człowiekowi od wewnątrz, z nowym wewnętrznym sposobem poznania Boga oraz z darem przebaczenia grzechów⁴⁷. Elementy te sprawia, iż nowy, wewnętrzny sposób zjednoczenia z Bogiem jest możliwy, co więcej - trwały i skuteczny. Naturę tej wewnętrznej wspólnoty można określić jako wspólnotę miłości. W taki właśnie sposób przedstawia ją św. Jan - Bóg jest Miłością, kto trwa w Miłości, trwa w Bogu, a Bóg trwa w nim (1J 4,16). Natomiast w obrazie winnego krzewu (J 15,1-11) ukazuje całą rzeczywistość zjednoczenia z Chrystusem, Pośrednikiem Nowego Przymierza. Kto trwa we wspólnocie z Chrystusem, ten jest też uczestnikiem Nowego Przymierza⁴⁸. Tak więc nie ulega wątpliwości, że w Nowym Przymierzu realizuje się prawdziwa wspólnota między Bogiem a człowiekiem, do której to wspólnoty bezskutecznie dążyło dawne Przymierze. Wewnętrzny charakter wzajemnych relacji zasada się na Prawie wpisanym w serce człowieka, na nowym, dogłębnym poznaniu Boga i przebaczeniu grzechów (o czym za chwilę będzie mowa).

C. Nowe poznanie Boga

„Wewnętrzny charakter Nowego Przymierza ujawnia się w tym, iż nie będzie potrzeby przyjmować z zewnątrz pouczeń o Bogu”⁴⁹. Istotną bowiem cechą Nowego Przymierza, zapowiedzianą przez Jeremiasza, jest nowy sposób poznania Boga. By wykazać, na czym polega ów nowy sposób poznania Boga, trzeba prześledzić ideę poznania Jahwe w Starym Testamencie. U Semitów jakiegokolwiek poznanie wykracza poza granice wiedzy abstrakcyjnej, wyraża relację egzystencjalną do przedmiotu poznania. Poznać coś - to po prostu doświadczyć czegoś. Poznanie Boga jest poprzedzone Jego inicjatywą. On wcześniej poznaje człowieka, czyli wchodzi z nim w pewne relacje i pozwala się poznać. W odpowiedzi na tę inicjatywę człowiek powinien poznać Boga i trwać przy Nim (strzec Jego przykazań, chodzić Jego drogami). Jednak już od samego początku Izrael czuje się niezdolny do poznania Boga (Wj 32,8). Prorocy wciąż powtarzają, że prawdziwe poznanie Boga powinno przenikać całego człowieka, tymczasem Izraelici nadali temu poznaniu charakter czysto zewnętrzny (Iz 29,13n; Jr 7). W takim to kontekście prorok Jeremiasz zapowiadając Nowe Przymierze (Jr 31,31-34) mówi, że nowa wewnętrzna więź między Bogiem

⁴⁵ Por. J. Szlaga, *Nowość Przymierza Chrystusowego według Listu do Hebrajczyków*, dz. cyt., s. 48.

⁴⁶ Por. E. Haag, *Das Buch Jeremia*, dz. cyt., s. 108.

⁴⁷ Por. J.K. Nagórny, *Teologiczna interpretacja moralności Nowego Przymierza*, dz. cyt., s. 158.

⁴⁸ Już Stary Testament mówił o relacjach Przymierza w kategoriach miłości (Oblubieniec-oblubienica, Ojciec-syn).

⁴⁹ S. Łach, *List do Hebrajczyków*, dz. cyt., s. 210.

a człowiekiem będzie źródłem poznania bezpośredniego i autentycznego: Nie będą się uczyć nawzajem, jeden drugiego tymi słowami: Poznajcie Jahwe! Bo wszyscy będą Mnie znali, wielki i mały (Hbr 8,11). Natomiast Ezechiel uzupełniając wizję nowego sposobu poznania Boga mówi, że Bóg da się poznać nie tylko Izraelowi (Ez 37,13), lecz także innym narodom (Ez 36,23)⁵⁰.

To doskonałe, dogłębne i wewnętrzne poznanie Boga, zapowiedziane na czas Nowego Przymierza zrealizowało się w Jezusie Chrystusie⁵¹. Tak jak w Starym Przymierzu poznanie Boga było istotnym elementem wspólnoty z Bogiem, tak i w Nowym. Jednak Nowe Przymierze charakteryzuje się bardziej bezpośrednim sposobem poznania Boga. W Starym Przymierzu nie było osobistego poznania Boga, lecz jedynie pośrednie. W Nowym Przymierzu zostanie to zmienione. Każdy człowiek dostąpi bezpośredniego poznania Boga⁵².

Ten bezpośredni sposób poznania Boga związany jest z wpisaniem Prawa w serce człowieka. Każdy „sam z siebie” znać będzie Boga i nie będzie musiał pouczać innych i być pouczanym przez innych. W Starym Przymierzu przedmiotem nauczania była wiedza o Bogu (poznaj Boga), teraz wiedza ta okazuje się być zbędną, gdyż każdy zna Boga. Chodzi tu oczywiście o wiedzę praktyczną niż teoretyczną. W zakres tej wiedzy praktycznej wchodzi: szlachetność, bojaźń, posłuszeństwo i miłość Boga⁵³. Wiedza ta nie jest wynikiem zwykłego nauczania, jak to miało miejsce w Starym Przymierzu, lecz wypływa ona z umysłu i z serca, na których zostało wypisane Prawo Boże. Nauczanie o Bogu zostanie zastąpione prawdziwą, wewnętrzną więzią z Bogiem. W Nowym Przymierzu nie będzie potrzeby nauczania, gdyż każdy będzie mógł rozpoznawać wolę Bożą. A zatem i w prezentacji tej cechy Nowego Przymierza zawarta jest krytyka Starego Przymierza, bo w nim przecież rozbudowano instytucję nauczania i studium Tory. Tymczasem w Nowym wszystko to będzie nieprzydatne i przestarzałe⁵⁴.

Ponadto w Nowym Przymierzu poznanie jest nowe pod względem powszechności: wszyscy ludzie poznają Boga, od najmniejszego do największego (Hbr 8,11). Ten uniwersalizm świadczy o nowym sposobie poznania⁵⁵.

Temat poznania Boga podejmują też inni autorzy Nowego Testamentu - przede wszystkim św. Paweł i św. Jan. W 1 Liście do Tesaloniczan Apostoł nawiązuje do Jr 31,34 pisząc: Nie jest rzeczą konieczną abyśmy wam pisali o miłości braterskiej, albowiem Bóg was samych naucza, abyście się wzajemnie miłowali (1Tes 4,9). Natomiast wzmianka o darze Ducha Świętego w poprzedzającym zdaniu jest nawiązaniem do proroctwa Ezechiela (por. 1Tes 4,8 z Ez 36,27 i 37,14)⁵⁶. Św. Jan w swoim Pierwszym Liście ogłasza wypełnienie się proroctwa z Jr 31,34 we wspólnocie chrześcijańskiej słowami: nie potrzebujecie pouczenia od nikogo (1J 2,27). W jego pismach

---

⁵⁰ Por. J. Corbon, A. Vanhoye, *Poznać*, w: *Słownik Teologii Biblijnej*, dz. cyt., s. 750-751.

⁵¹ Por. tamże, s. 752.

⁵² Por. A. Strobel, *Du Brief an die Hebräer*, Göttingen 1975, s. 166.

⁵³ Brak tak rozumianej wiedzy prowadzi do bałwochwalstwa, do odejścia i odwrócenia się od Boga. Por. L. Stachowiak, *Księga Jeremiasza*, dz. cyt., s. 360-361.

⁵⁴ Por. J. Szlaga, *Nowość Przymierza Chrystusowego według Listu do Hebrajczyków*, dz. cyt., s. 49.

⁵⁵ Por. W. Barclay, *List do Hebrajczyków*, dz. cyt., s.127.

⁵⁶ Por. S. Łach, *List do Hebrajczyków*, dz. cyt., s. 211.

uwidacznia się spirytualizacja poznania oraz ściśle złączenie tego poznania z trwaniem w Bogu⁵⁷.

Podsumowując powyższe rozważania należy sformułować twierdzenie, iż dogłębna i powszechna znajomość Boga jest możliwa dopiero w Przymierzu zawartym przez Chrystusa, gdyż znajomość ta jest następstwem wewnętrznej wspólnoty obu partnerów tegoż Przymierza.

D. Przebaczenie grzechów

Ostatnią cechą Nowego Przymierza, ściśle łączącą się z poprzednimi, jest przebaczenie grzechów. Bóg w Nowym Przymierzu będzie oświecał człowieka, on natomiast przez to oświecenie usposobi własne serce, by przekształcić i oczyścić je łaska Boża. Przebaczenie to będzie całkowite⁵⁸.

W Starym Przymierzu przebaczenie grzechów wiąże się z Dniem Pojednania, kiedy to składano ofiary przebłagalne. Sprawowanie liturgii tego Dnia było zastrzeżone samemu arcykapłanowi, a skuteczność całego obrzędu uzależniono od bezwzruszowego spełniania wszystkich szczegółowych postanowień rytualnych. Ofiary składane w tym Dniu miały podwójny cel - za grzechy arcykapłana i za grzechy popełnione przez naród z nieświadomości. Utrzymywano bowiem, iż tylko te grzechy mogą być odpuszczone, w przeciwieństwie do grzechów popełnionych z pełną świadomością. Dopiero późniejsza tradycja żydowska twierdziła, że każdy uczestnik liturgii Dnia Pojednania zyskuje odpuszczenie wszystkich grzechów⁵⁹.

Jasne jest zatem, że w Starym Przymierzu przebaczenie grzechów uzależnione było od skrupulatnego wypełniania przepisów, czyli od sił człowieka. A Izrael o własnych siłach nie mógł wrócić do Jahwe.

Natomiast w Nowym Przymierzu inicjatywa należy do Boga. Teraz wszystko zależy nie od wysiłków człowieka, lecz od Bożej łaski⁶⁰. Bóg nie będzie już więcej pamiętał o przeszłości. Jednocześnie ani grzech, ani żadna nieprawość nie będą w Nowym Przymierzu przeszkodą w utrzymaniu prawdziwej wspólnoty między Bogiem a ludem. Przebaczenie grzechów jest tą podstawą, na której opiera się porządek Nowego Przymierza. Wcześniejsza niewierność, niesprawiedliwość i grzeszność Izraela są przez Boga wybaczone. Grzechy nie niszczą już Przymierza. Odpuszczenie nieprawości umożliwia zarazem zaistnienie tych cech, o których była mowa wcześniej, tj. wpisanie Prawa w serce człowieka, doskonała znajomość Boga oraz wewnętrzna relacja obu partnerów⁶¹.

Nie ulega wątpliwości, że i tu jest zawarta ocena Starego Przymierza, gdyż Chrystus jako Najwyższy Kapłan rzeczywiście pojednał ludzi z Bogiem odpuszczając im grzechy. Stare Przymierze zaś było nieskuteczne w tym względzie⁶².

⁵⁷ Por. J.K. Nagórny, *Teologiczna interpretacja moralności Nowego Przymierza*, dz.cyt., s. 172.

⁵⁸ Por. S. Łach, *List do Hebrajczyków*, dz. cyt., s. 211.

⁵⁹ Por. J. Szlaga, *Pokuta, nawrócenie i pojednanie według Pisma Świętego*, w: *Materiały pomocnicze do wykładów z biblistyki. I-VII*, red. S. Łach, M. Filipiak, H. Langkammer i inni, Lublin 1983, s. 29-30.

⁶⁰ Por. W. Barclay, *List do Hebrajczyków*, dz. cyt., s. 128.

⁶¹ Por. A. Strobel, *Der Brief an die Hebräer*, dz. cyt., s. 166.

⁶² Por. tamże.

Temat przebaczenia grzechów oraz nawrócenia widoczny jest także u św. Pawła i innych autorów Nowego Testamentu (2Kor 5,17-20; por. Rz 5,6-11). Szczególnie tekst Rz 8,2-4 jest w pełni zrozumiały w nawiązaniu do proroctwa Ezechiela o Nowym Przymierzu (37,27-28). Podobnie św. Jan i Synoptycy piszą o przebaczeniu w kontekście Nowego Przymierza, w którym zrealizowała się przepowiednia całkowitego odpuszczenia grzechów (Mt 26,28).

Podsumowaniem powyższych rozważań niech będzie stwierdzenie, że przebaczenie grzechów jako ostatnia cecha Nowego Przymierza wymieniona przez autora Hbr (cytującego Jr 31,31-34) jest zarazem podstawą umożliwiającą zaistnienie trzech pozostałych cech⁶³. Widać zatem, że cecha ta zajmuje najważniejsze miejsce w argumentacji autora Listu (9,14-15.22.28; 10,3-4.12.17-18)⁶⁴, gdyż ona przede wszystkim stanowi o wyższości Nowego Przymierza nad Starym. Jest to zarazem właściwa przesłanka, by wyprowadzić wniosek, że Nowe Przymierze jest rzeczywiście nowe pod względem jakości, a nie tylko odnowieniem dawnej więzi między Bogiem a człowiekiem.

4. Podsumowanie

Z powyższych refleksji egzegetyczno-teologicznych wynika jasno, że Nowe Przymierze jest wypełnieniem starotestamentalnych zapowiedzi, a zarazem czymś zupełnie nowym i różnym od Starego Przymierza. Autor Hbr cytując Jeremiasza wykazuje, że Nowe Przymierze wraz ze wszystkimi swoimi aspektami nie tylko znosi pierwsze Przymierze, ale realizuje się we krwi Chrystusa. On składając wieczną i doskonałą ofiarę umożliwił człowiekowi realny dostęp do Boga i przebaczenie wszystkich grzechów. Tego nie było w Starym Przymierzu, musiało więc ono zostać zastąpione przez Nowe. Konieczność usunięcia Starego Przymierza wskazuje też na fakt, że nowość Przymierza Chrystusowego nie polega jedynie na ulepszeniu synajskiego, lecz opiera się na zupełnie nowych fundamentach.

Bóg od zawsze chciał nawiązać dialog z człowiekiem, zawiera więc z nim poszczególne przymierza, które autor Hbr określa wspólnym mianem Przymierze pierwsze (akcentując jednak przymierze synajskie, które jest punktem centralnym historii Izraela). Niemniej, owo pierwsze Przymierze wciąż było łamane i nie stanowiło już źródła zbawczych darów, dlatego też Bóg poprzez Jeremiasza obiecuje Nowe Przymierze. To Nowe Przymierze nigdy nie będzie złamane. Będzie to Przymierze wieczne i doskonałe, gdyż wynikać będzie z Bożej inicjatywy i będzie zależec od Boga. Nowe Przymierze będzie źródłem prawdziwego zjednoczenia z Bogiem, całkowitego przebaczenia grzechów i dogłębnego poznania Boga. W Przymierzu tym człowiek będzie odznaczał się naturalną wiernością i posłuszeństwem, bo na sercu będzie miał wypisane Boże Prawo. Obietnica takiego Przymierza została zrealizowana dzięki Chrystusowi.

Najistotniejszą cechą Nowego Przymierza jest wzajemność relacji Boga z ludźmi. Co więcej, ta wzajemność relacji jest niejako zsumowaniem pozostałych cech

⁶³ Przebaczenie grzechów w Nowym Przymierzu jest konieczne, gdyż Izrael wciąż łamał Stare Przymierze i stawał w opozycji do Boga. Por. S. Łach, *Testament...*, s. 393.

⁶⁴ Por. J. Schierse, *Der Brief an die Hebräer*, dz. cyt., s. 73.

tegoż Przymierza. Chodzi tu bowiem o relację szczególnego zjednoczenia, które przetrwała wspólnotę Starego Przymierza. Tym Nowym Przymierzem jest Chrystus, a dzięki Duchowi Świętemu możliwe jest prawdziwe zjednoczenie w miłości, co pozwala by Nowe Przymierze odśloniło swój wewnętrzny charakter. W świetle tak pojętej nowej wspólnoty z Bogiem inaczej rozumie się dar Prawa, które jest wpisane w myśli i serca uczestników Nowego Przymierza. Podobnie jest z darem poznania. W Nowym Przymierzu możliwy jest - zgodnie z proroctwem Jeremiasza - nowy sposób poznania Boga, który to sposób jest zarazem skutkiem zjednoczenia z Bogiem. Poznanie to będzie dogłębne i powszechne. Ostatnią cechą Nowego Przymierza, ściśle łączącą się z poprzednimi, jest dar przebaczenia grzechów. Człowiek oczyszczony ze swoich grzechów będzie wierny Nowemu Przymierzemu, co gwarantuje trwałość temu związkowi człowieka z Bogiem.

Rzeczywistość Nowego Przymierza ukazana w Hbr 8,7-13 pozwala uchwycić z jednej strony kontynuację, z drugiej zaś zasadniczą nowość i wyższość Przymierza w Chrystusie. Już w Starym Testamencie Przymierze było źródłem wspólnoty Boga z ludźmi. Niosło jednak ze sobą pewne zobowiązania, z których Izrael miał się wywiązywać. Niestety, wciąż powtarzające się odstępstwa Izraela uniemożliwiły trwałość tej wspólnoty. Bóg wybrał więc nowy sposób dotarcia do człowieka zawierając z nim zupełnie Nowe Przymierze, oparte na innych fundamentach (przebaczenie grzechów, powszechna znajomość Boga, Prawo wpisane w serce człowieka i nowa więź z Bogiem). Ta zmiana sposobu zbawczego działania Boga niczym nie sprzeciwia się wierności Boga swemu Przymierzemu. Wręcz przeciwnie, Nowe Przymierze dowodzi, iż Boża miłość, która jest motywem działania Boga, jest większa niż ludzka niewierność.

Niniejsze refleksje egzegetyczno-teologiczne pozwalają wysnuć wniosek, że zapowiedziane Nowe Przymierze, zrealizowane w Chrystusie, jest zupełnie nowe, inne, wyższe od Starego, choć w pewnym sensie jest jego kontynuacją (chodzi o więź między obu kontrahentami Przymierza). Powyższe rozważania teologiczne były próbą omówienia czterech cech Nowego Przymierza, zapowiedzianych już przez Jeremiasza, a które różnią się w sposób istotny od Przymierza pierwszego.

Autor Hbr bardzo jasno stwierdza koniec Starego Przymierza i zaistnienie Nowego. Nie ma tu żadnej mowy o odnowieniu przymierza synajskiego - świadczy o tym cały List do Hebrajczyków.